

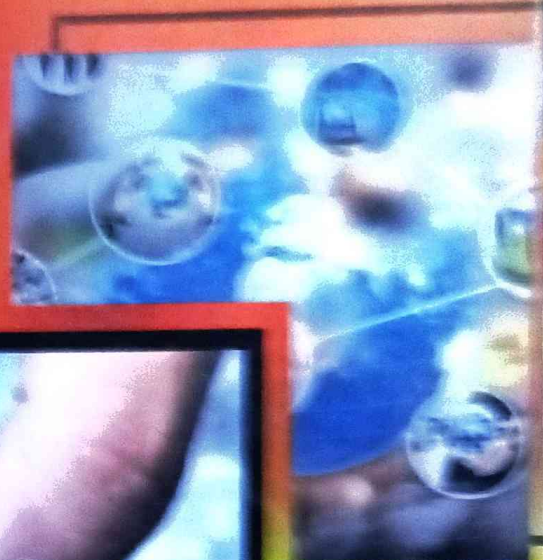

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal
(Journal No. 40770)

ISSN 2277 - 8730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume VIII, Issue I
January - March - 2018
Monthly Part - II

IMPACT FACTOR/
INDEXING 2018 - 5.5
www.ajfactor.com

Ajanta Prakashan

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - VIII

Issue - I

Marathi Part - II

January - March - 2019

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2018 - 5.5
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole
M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

❧ CONTENTS OF MARATHI PART - II ❧

अ. क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
२६	नियोजन काळातील कृषीचा विकास व उत्पादकता प्रा. डॉ. प्रमोद बालाजीराव बेरळीकर	१११-११४
२७	सेंद्रिय शेती प्रा. जी. एन. सोनवणे	११५-१२१
२८	महाराष्ट्रातील आधुनिक कृषी तंत्रज्ञान व एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान श्री. कृष्णा गंगाधर गोरे प्रा. डॉ. पी. एम. कल्याणकर	१२२-१२४

२६. नियोजन काळातील कृषीचा विकास व उत्पादकता

प्रा. डॉ. प्रमोद बालाजीराव बेरळीकर

सहयोगी प्राध्यापक व अर्थशास्त्र विभागप्रमुख, व्यंकटेश महाजन महाविद्यालय, उस्मानाबाद.

प्रस्तावना

भारतीय अर्थव्यवस्थेची जी वैशिष्ट्ये आहेत त्यातील एक म्हणजे अर्थव्यवस्था शेती प्रधान आहे याला दोन कारणे कारणीभूत आहेत. एक तर इतर क्षेत्रापेक्षा शेती व संलग्न व्यवसायातून रोजगार निर्मिती होते व दुसरे इतर राष्ट्रांच्या तुलनेत शेतीचा राष्ट्रीय उत्पन्नात वाटा अधिक आहे. अशी स्थिती असली तरी शेतीची उत्पादकता प्रगत राष्ट्रापेक्षा खूप कमी आहे. रोजगार निर्मिती जास्त असली तरी छुपी बेकारी (सुप्त बेकारी) जास्त आहे. सिंचनाखाली असलेल्या शेत जमिनीचे प्रमाण कमी असल्या कारणाने हंगामी बेरोजगार सुध्दा आढळून येते. प्रस्तुत शोधनिबंधात नियोजन काळातील कृषीचा विकास व उत्पादकता यावर प्रकाश टाकण्याचा प्रयत्न केला आहे.

गृहीतके

प्रस्तुत शोधनिबंध लिहिताना पुढील गृहीतके धरली आहेत.

१. भारताच्या स्कुल राष्ट्रीय उत्पन्नात (G.D.P.)मध्ये शेती क्षेत्राचा वाटा घटत आहे.
२. अन्नधान्याचे उत्पादन वाढत आहे.
३. शेती क्षेत्रात खाजगी व सार्वजनिक गुंतवणूक वाढत आहे.
४. नियोजन काळात सरकारने शेतीच्या विकासासाठी विविध योजना राबविलेल्या आहे.

संशोधन पध्दती

प्रस्तुत शोधनिबंध लिहिताना विश्लेषणात्मक संशोधन पध्दती वापरली आहे. द्वितीयक साधन सामग्रीचा वापर केला आहे. प्रस्तुत विषयावरील संदर्भग्रंथ शासनाचे विविध अहवाल इंटरनेटवरून प्राप्त झालेली माहिती संशोधनासाठी वापरलेली आहे.

विषय मांडणी

भारताच्या राष्ट्रीय उत्पन्नात शेती क्षेत्राचा वाटा

भारताची अर्थव्यवस्था शेतीप्रधान असण्याचे एक कारण भारताच्या राष्ट्रीय उत्पन्नात शेती क्षेत्राचा वाटा जास्त आहे. सन १९५० - ५१ च्या आकडेवारीनुसार भारताच्या स्थूलदेशी उत्पादनात शेतीचा वाटा ५६.५ टक्के होता. सन २०१३-१४ च्या आकडेवारीनुसार तो १३.९ टक्के होता. विकसित राष्ट्रात शेतीचा राष्ट्रीय उत्पन्नात असलेला वाटा केवळ २ टक्के असतो. खालील तक्त्यात नियोजन काळातील शेतीचा राष्ट्रीय उत्पन्नात असलेला वाटा दर्शविलेला आहे.

आठवी (१९९२-९७)	४,७५,४८०	१,०१,५९०	२१
नववी (१९९७-०२)	८,५९,२००	१,७६,२१७	२०.५
दहावी (२००२-०७)	१५,२५,६३९	३,०५,०५५	२०.०
अकरावी (२००७-१२)	३६,७६,९३६	७,२३,४६५	१९.७
बारावी (२०१२-१७)	७६,६९,८०७	१३,२३,११९	१७.३

(आधार : 'भारतीय अर्थव्यवस्था' रुद्र व सुंदरम पृष्ठ- ५३६)

वरील तालीकेत शेती क्षेत्रात सार्वजनिक क्षेत्रामार्फत केलेला खर्च दर्शविलेला आहे. स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर शेती क्षेत्रात सरकारने सिंचन, खते व कृषी विकासाच्या विविध योजनांवर सरकारने सार्वजनिक क्षेत्रामार्फत खर्च केला आहे. यामुळे भारताच्या अन्नधान्याच्या उत्पादनात भरीव वाढ झालेली आहे. शेतीच्या उत्पादनात वाढ करण्यासाठी १९६० च्या दशकात सरकारने शेती क्षेत्रात हरितक्रांती घडवून आणली होती. बाराव्या पंचवार्षिक योजनेत शेती क्षेत्रावर एकूण सार्वजनिक खर्चापैकी १७.३ टक्के खर्च करण्याचे निश्चित केलेले आहे.

भारतीय शेती व अन्नधान्याचे उत्पादन

स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर भारताचा अन्नधान्याच्या उत्पादनात भरघोस वाढ झालेली आहे. १९६० च्या दशकात हरितक्रांती घडवून आणली गेली. कृषी उत्पादनात वाढ करण्यासाठी सिंचन, खते, बियाणे, मृदासंवर्धन, जलसंवर्धन, यांत्रिकीकरण, पणन व बाजार, किंमत धोरण, पतपुरवठा व कृषी विकासाच्या विविध योजना यामुळे अन्नधान्याचे उत्पादन वाढले आहे. सन १९५०-५१ मध्ये अन्नधान्याचे उत्पादन ५१ मिलियन टनावरून सन २०१४-१५ मध्ये ते २५३ मिलियन टनापर्यंत पोहचले सन १९५०-५१ मध्ये तेल बियांचे उत्पादन ५ मिलियन टनावरून २०१३-१४ पर्यंत ३२.८८ मिलियन टनापर्यंत पोहचले तर ऊसाचे उत्पादन ५७ मिलियन टनावरून ३५०.०२ मिलियन टनावर पोहचले खालील तालीकेत भारतात १९७०-७१ नंतर आजपर्यंत झालेले अन्नधान्याचे उत्पादन मिलीयन टनात दर्शविलेले आहे.

तक्ता क्रमांक ३

भारतातील अन्नधान्याचे उत्पादन (मिलीयन टनात)

वर्ष	उत्पादन	वर्ष	उत्पादन
१९७०-७१	१०८	२००८-०९	२३५
१९७८-७९	१३२	२००९-१०	२१८
१९९०-९१	१७६	२०१०-११	२४५
२००१-०२	२०१३	२०११-१२	२५७
२००२-०३	१७४	२०१२-१३	२५७
२००३-०४	२१२	२०१३-१४	२६५
२००६-०७	२१६	२०१४-१५	२५३

(आधार : रुद्र अँड सुंदरम भारतीय अर्थव्यवस्था पृष्ठ क्रमांक ५४१)

वरील तालिकेत सन १९७०-७१ सवंप्रकारच्या अन्नधान्याचे उत्पादन १०८ मिलियन टनापर्यंत होत. २०१४-१५ मध्ये ते २५३ मिलियन टना पर्यंत पोहचले.

कृषीच्या वृद्धीदर

भारतीय कृषीचा वृद्धीदर विकसित देशाच्या तुलनेत खूप कमी आहे. खालील तालिकेत भारताचा कृषीचा वृद्धीदर दर्शविलेला आहे.

तक्ता क्रमांक ४

कालखंड	कृषीचा वृद्धीदर	स्थूल देशी उत्पन्नाचा वृद्धी दर
१९५१-६१	३.३	३.८
१९६१-७१	२.२	३.७
१९७१-८१	१.७	३.३
१९८१-९१	३.९	५.७
१९९१-०१	२.८	६.७
२००२-०७	२.१	७.५
२००७-१२	३.६	८.१

(आधार : रुद्र अँड सुंदरम भारतीय अर्थव्यवस्था पृष्ठ क्रमांक ५४१)

वरील तालिकेत भारताचा कृषीचा वृद्धीदर दर्शविलेला आहे. विकसित राष्ट्रांच्या तुलनेत भारतीय कृषीचा वृद्धीदर खूप कमी आहे.

निष्कर्ष

वरील शोध निबंधाचे निष्कर्ष खालीलप्रमाणे आहेत.

- १) भारताच्या कूल राष्ट्रीय उत्पन्नात (G.D.P.) शेती क्षेत्राचा वाटा घटत आहे.
- २) अन्नधान्याचे उत्पादन वाढत आहे.
- ३) शेती क्षेत्रात खाजगी व सार्वजनिक गुंतवणूक वाढत आहे.